

KÜRESELLEŞME SÜRECİYLE BİRLİKTE ARTAN "KARA PARA" SORUNU VE BU SORUNA YÖNELİK KÜRESEL MÜCADELE

Deniz ÖZYAKIŞIR*

1. GİRİŞ

İçinde yaşadığımız dünya, her alanda hızlı bir değişim süreci yaşamakta ve bu değişim sonucunda dengeler hızla birilerinin lehine değişmektedir. Bu perspektiften hareketle baktığımızda soğuk savaşın sona ermesiyle uluslararası politik ekonomide köklü değişimlerin yaşandığını görürüz. İkili, bölgesel anlaşmalar (AB, NAFTA, GATT vb.) ve örgütlenmelerle (IMF, DB, DTÖ, OECD vb.) sağlanan egemenlik, hızla genişlemekte ve derinleşerek ulus-devlet bağlamındaki etkisini fazlasıyla hissettirmektedir. Süreç içerisinde ortaya çıkan bu küresel kurum ve örgütlenmelerin küresel temelli hazırladıkları projeler, beraberinde getirdiği çatışmalarla, çelişkilerle ve egemen sermaye bileşenleriyle birlikte yeni bir dünya düzenini zorunlu kılmıştır ve bu yeni düzen “küreselleşme” kavramıyla adlandırılmıştır. 1980’li yıllardan itibaren gelişme gösteren bu küreselleşme olgusu beraberinde pek çok alanda değişim ve dönüşüm gerçekleştirmiştir.

Büyük ve güçlü sermayeyi ellerinde bulunduran gelişmiş ülkeler üretim tekniklerini, yüksek teknolojiyi ve bilimsel araştırmaların büyük bir bölümünü üretimin yeniden tasarlanması için kullanmaya başlamışlardır. Bu noktada sermayenin serbest bırakılması ve küresel özgürlüğüne kavuşturulması fikri ortaya çıkmıştır. Bretton Woods’la oluşturulan örgütlerin ve anlaşmaların temel işlevleri, ulus-devletler üzerinde oluşan savaş sonrası düzeninin aşılmasını sağlayacak programları ve politikaları uygulamaya koymak olmuştur. Ulus devletler, yaşanan süreç içinde özellikle çok uluslu şirketler yoluyla bir çok alanda yetkilerini devretme gibi sorunlarla

* Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat A.B.D. Araştırma Görevlisi

karşılaşmaktadırlar. Bu süreçte MAI (Çok Tarafli Yatırım Anlaşması) gibi anlaşmalarla ellerini daha da güçlendiren bu çok uluslu şirketler son kertede ulusal hükümetler karşısında çok üst bir konuma oturtulmuştur. Bu şirketler, kârlarının tehlikeye girme riskine karşı hükümetlerin politikalarını kendi lehlerine çevirmek için her yola başvurabilmektedirler.

Küreselleşme sürecinin bu noktasında kapitalist kâr mantığı ve zayıf düşen ulus devlet olgusu karşısında birtakım çevreler, kara para temelinde yeni rant kaynakları arayışlarına yönelmektedirler. Zira denetim yetkilerini rahatlıkla kullanamayan ve bir çoğunu da uluslar üstü yapılara devreden ulus-devletler, yaşanan süreçte kara para ile mücadelede etkin başarı sağlayamamaktadır. Dolayısıyla gelinen noktada ulus-devletin karşılaştığı sorunlara bir yenisi daha eklenmiş olup gelinen noktada mevcut düzlemde bu sorunun giderilmesine yönelik çeşitli çözüm parametrelerinin geliştirilmesi hayatî derecede önem arz etmektedir.

Bu çalışmada kara para olgusunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle küreselleşme sürecine yönelik kısa bir teorik çerçeve çizilmiş ve sonrasında söz konusu süreçte ivme kazanarak gelişen kara para olgusunun doğurduğu sorunlar ve bu sorunların çözümü için küresel çapta yapılan mücadelelere yer verilmiştir.

2. KÜRESELLEŞME: TEORİK ÇERÇEVE

Küreselleşme kavramı, son yıllarda gerek akademik gerekse siyasî platformlardaki tartışmaların bir numaralı gündem konusu olarak göze çarpmaktadır. Bu noktada insanlar küreselleşmeyi kendi inanç sistemleri ve ideolojik yaklaşımlarına göre ele almakta ve öne sürülen tezler ile sürece ilişkin tartışmalar bu temelde gelişme göstermektedir. Kimileri bu sürecin tarihsel doğuşunu 1800'lere dayandırırken kimileri de özellikle 1980 yılından itibaren teknolojik ilerleme ile birlikte bilgi çağına girildiğini ve asıl küreselleşmenin bu noktadan itibaren gelişme gösterdiğine vurgu yapmaktadırlar. Küreselleşmeyi eleştirel bir perspektiften okuyan Hirst-Thompson “küreselleşme yeni mi?” şeklindeki soruyu şöyle yanıtlamıştır:

“Eğer küreselleşmeyi, ülkeler arasındaki büyük ve artan bir ticaret akışı ile sermaye yatırımının gerçekleştiği açık bir uluslar arası ekonomi diye yorumlarsak, bu sorunun cevabının kesinlikle olumsuz olduğunu belirtmek gerekir. Gerçek anlamda bütünleşmiş bir dünya ticaret sistemi on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında oluşturulduğu için, uluslararası ekonominin karmaşık bir görelî açıklık-kapalılık hikayesi vardır. Deniz altı telgraf kabloları 1860’lardan beri kıtalararası piyasaları birbirine bağlamaktadır. Binlerce mil uzaklıktaki yerlerle günlük ticaret ve fiyat belirlemeyi olanaklı kılan bu kablolar, günümüzün elektronik ticaretinden çok daha büyük bir yeniliktir”

Dolayısıyla farklı perspektiflerden bakıldığı için söz konusu sürece ilişkin çok çeşitli çözümlerin olduğunu görürüz. Ama genel olarak bakıldığında tartışmalarda çoğunluğun hemfikir olduğu nokta küreselleşmenin bir süreç olduğu gerçeğidir.

Küreselleşme bir anlamda, milli ekonomik, politik, kültürel yapının bir dizi ulusötesi gelişme ile koalisyonudur ve bir ideoloji olarak da her ülkenin bir diğerini etkilemesini sağlamaktadır.²

Kanımızca küreselleşmenin tüm ideolojilerin yok olmaya yüz tuttuğu bir dünyanın gerçekliği olarak sunulması, başlı başına ideolojik söylemdir.³ Dolayısıyla tarihsel geçmişini yadsımamakla birlikte küreselleşmenin, özellikle soğuk savaş sonrası dönemde teknoloji ve bilgi alanındaki hızlı dönüşümlerle ve bizzat sermaye aracılığıyla şekillenen yeni bir süreci tanımlamak için ortaya atılan söylemlerin ideolojik bir kılıfı olarak değerlendirilebiliriz. Söz konusu sürecin böyle tanımlanması elbette ki beraberinde pek çok tartışmayı getirecektir. Temel kurgusunu sermayenin uluslararasılaşmasından ve kapitalist üretim biçiminin egemenliğini merkezden çevreye yaymasından alan bu süreç, son kertede ekonomik, kültürel ve politik alanlarda hızlı dönüşümlere ve tartışmalı gelişmelere sahne olmaktadır.

¹ P. Hirst– G. Thompson, **Globalleşme Sorgulanıyor**, (Çev: Çağla Eldem, Elif Yücel), Dost Yayınları, İstanbul, 1998, s. 8.

² James H. Mittelman, “The Dynamics of Globalization”, **Globalization:Critical Reflections**, Ed:James H. Mittelman, Lynne Rienner Publishers, London, 1997, s. 3.

³ Nalan Ölmezogulları, **Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1999, s. 82.

Globalleşme üzerine geliştirilen akademik söylemler içinde, globalleşmeyi kendi içinde bağımsız, kendine referanslı hareket eden ve kendine özgü hareket yasaları olan bir “ekonomik sürece” indirgeyen eğilimin güçlü olduğunu görürüz. Bu eğilime göre, globalleşmeden konuşmak temel olarak ekonomik globalleşmeden konuşmak, dolayısıyla kapitalist bir global ekonominin ve sermayenin ve belli ölçüde global ekonomik-kurumların gelişmesinden ve kristalleşmesinden konuşmaktır.⁴

Bu perspektiften bakıldığında küreselleşmenin kaçınılmaz ve karşı konulamaz bir süreç olduğu vurgusu görülmektedir. Ama mevcut süreci salt ekonomik argümanlarla açıklamak, sürecin doğru anlaşılması noktasında büyük sıkıntılara yol açar.

Anthony Giddens, “bugün küreselleşmeye değinmeyen hiçbir siyasal konuşmanın tam olmadığını” ifade ederken⁵ aslında tam da noktaya dikkat çekmek istemiştir. Son tahlilde küreselleşme; genel olarak, ekonomik etkinliklerin uluslararası nitelik kazanmasını ifade eden bir kavram⁶ olarak anlaşılabilir. Birlikte, kendi başına bir amaç olmayıp bir olgu olarak esasında bundan daha fazla anlama gelmekte, çok boyutlu bir süreci ifade etmektedir. Dünya çapında göçmenlerin yoğun sınır ötesi hareketliliği, ekonomik gelişmelerden daha önemli bir hâle gelebilmekte ve ulus-devletin temel taşı olan vatandaşlık statüsünü erozyona uğratabilmektedir.⁷ Aynı süreçte, benzerlik/aynılık ile farklılık/çeşitliliğin diyalektik birliği söz-konusu olmakta, ulusal kimlik, ulusal kültür aşınırken; yerel, etnik ve dinsel kimlikler, evrensel yönelimle birlikte öne çıkabilmektedir.⁸

⁴ Fuat Keyman, “Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri”, **Düşünen Siyaset**, Yıl:1, Sayı:2, ESF Yayıncılık, Ankara, Mart 1999, s. 74.

⁵ A. Giddens, **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, (Çev.: O. Akinhay), Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 20.

⁶ Peter Marcuse, “*Küreselleşmenin Dili*”, (Çev: Ali Tartanoğlu), **Mülkiye Dergisi**, Cilt:XXV, Sayı: 229, Temmuz-Ağustos, Ankara, 2000, s. 201.

⁷ Mehmet Yüksel, **Küreselleşme, Ulusal Hukuk ve Türkiye**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001, s. 11-12.

⁸ Erol Manisalı, **Yirmi Birinci Yüzyılda Küresel Kısaç: Küreselleşme, Ulus-Devlet ve Türkiye**, Derin Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 10-13.

3. KARA PARA OLGUSU VE ÇEŞİTLİ SORUNLAR

3.1. Kara Paranın Tanımlanması ve Aklanma Yolları

Toplumlarda yüksek kazanç sağlayan uyuşturucu, silah kaçakçılığı, terör, çocuk ve kadın ticareti ve adam kaçırma gibi örgütlü işlenen suçlar sonucu elde edilen her türlü maddî menfaat ve değerlere “**kara para**” adı verilmektedir.⁹ Yasa dışı ve kayıt dışı oluşan bu para uluslararası finansal sistemde dönen önemli bir büyüklüğü temsil etmektedir. Kanunların suç saydığı fiillerin işlenmesinden elde edilen para veya para yerine geçen evrakların ve senetlerin, malların veya gelirlerin, bir para biriminden diğerine çevrilmesi de dahil olmak üzere, çeşitli malî işlemlerle birinden diğerine dönüştürülmesinden ekonomik çıkar elde edilmesi amacını güden bu para,¹⁰ aklanabilmek için malî sistem içinde kendine yer edinmeye çalışmaktadır. Çeşitli yöntemlerle kontrol altına alınmak istense de bu konuda pek bir başarının sağlandığı söylenemez. Çünkü son yıllarda gerek vergi cenneti bölgeler gerekse kıyı bankacılığının yoğunlaştığı yerler kara para aklanmasına uygun zemin hazırlamaktadır.

Kara paranın plasmanında en yaygın yöntem olarak kıyı bankacılığı sistemi kullanılmaktadır.¹¹ Ancak bu olgu küresel kapitalist sistemin bir gereği olarak kabul edilmektedir. Dünyada dolaşan yaklaşık 1-2 trilyon dolar kara para bir şekilde sisteme girmek ve aklanmak istemektedir. Dünya, ya bunun Off-shore şirketler kanalıyla olacağını kabul edecekti ya da bu para Amerika ve Avrupa bankalarını kullanacaktı. Bu büyüklükteki bir paranın rantını almak isteyen ülkenin bankacılık sisteminin çökmesi ve sistemin kokuşması ise kaçınılmaz olacaktı. Bu nedenle devletler bir yandan kara para kaynaklarını kurutmaya ve engel olmaya çalışırken, bir yandan da kendilerini bu paranın sistemlerine en az bulaşacak başka bir yerden ekonomiye girmesine razı olmak zorunda hissetmişlerdir. Citibank ve Chase Manhattan yöneticilerinin

⁹ Ayşe Günay, “Küreselleşme Sürecinde Malî Suçlar ve Malî Suçları Önlemeye Yönelik Olarak Yapılan Çalışmalar”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı:130, Ankara, Temmuz 1999, s. 122.

¹⁰ Hayrettin Gümüşkaya, “Kara Para Kavramı ve Kayıt Dışı Ekonomi İlişkisi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı:115, Ankara, Nisan 1998, s. 63.

¹¹ H.T. Naylor, **Hot Money**, Black Rose Books, Kanada, 1994, s. 299.

bile kara para akladığı düşünülürken¹² Off-shore'ların küresel finansal sistemin arıtma tesisleri veya sübapları olduğu kabul edilebilir. Zaten Aralık/1981 tarihinde Amerikan Federal Rezerv Bankası (FED) da Amerikan düzenlemelerinden kaçınmak için Off-shore'larda şube açan ABD bankalarını tanımış ve International Banking Facilities kapsamında legalize etmeye karar vererek¹³ bu sistemi resmen onaylamıştır. Zira sistem, dünya genelinde ivme kazanan ekonomik küreselleşmeye paralel olarak yoluna bu temelde devam etmektedir. Kısacası sürecin temel argümanları, son kertede sistemin işlerliğine olumlu yönde hizmet etmişlerdir.

Dünya ekonomisinin küreselleşmesi, birçok kapalı ekonominin açık hale gelmesini sağlamakta, dünya ticaretini, dünya üretiminin üstüne çıkarmakta ve uluslararası piyasaların gelişmesi bireylerin ve kurumların fonlarını sınırsız olarak en yüksek getiriye alabilecekleri yerlerde değerlendirmelerine imkân tanımaktadır. Bunun yanında küreselleşme, modern dünyamızın karakteristiklerinden biri olarak suç alanını da etkilemekte ve organize suçluluk artan ölçüde küresel bir boyut kazanmaktadır. Küreselleşme bir yandan piyasaların işlem hacmini ve çeşitliliğini arttırarak, diğer taraftan da mal ticaretini arttırabilmek için gümrüklerdeki bürokrasiyi basitleştirmeye dönük uygulamalar yaparak, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi kara paranın elde edildiği suçların işlenmesini kolaylaştırmaktadır.¹⁴

Bu ortamda ülkelerin kendisini koruyabilmesi her zaman mümkün olmamakta, bir ülkenin kara para aklaması diğer ülkeler ve küresel finansal sistem açısından sorun oluşturabilmektedir. Bütün bir dünya malî sisteminin entegrasyonu anlamında küreselleşme, para aklamayı gerçekten uluslararası bir olgu haline getirmiştir. Organize suç örgütleri ve sistemin açıklarını bilen bilinçli fertler, açık sınırlardan, özelleştirmeden, serbest ticaret bölgelerinden,

¹² Harun Odabaşı, “Para Sibirbazları”, **Aksiyon**, Sayı: 33, İstanbul, 1999, (10-16 Nisan), s. 32-38.

¹³ Keith Pilbeam, **International Finance**, Second Edition, Macmillan Perss Ltd., London, 1998, s. 301.

¹⁴ Muhammet Akdiş, **Para Politikalarının Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkinliği ve Türkiye**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, No: 2. Afyon, 1996. s. 123.

sınır güvenliği sağlayamayan devletlerden, kıyı ötesi bankacılık hizmetlerinden, elektronik malî transferlerden, akıllı kartlardan, siber bankacılıktan faydalanarak her gün milyonlarca dolarlık kara parayı aklayabilmektedir.¹⁵

Resmi makamlar kara para ile ilgili tüm boşlukları ne kadar ustalıkla kapatırlarsa kapatsınlar, kesin sonuca bir türlü ulaşamıyor. Sözgelimi internet üzerinden gerçekleştirilen parasal işlemlerin yanısıra, smart-card'larla (akıllı kartlar) yapılan işlemler de hiçbir şekilde kontrol edilemiyor ve kayıtlara geçirilemiyor. Böylece birçok ülkenin kara para ile mücadelede zorunlu şart koştuğu, 10 bin doları aşan şüpheli işlemlerin resmi makamlara bildirilmesi uygulaması boşlukta kalabiliyor. ABD Hazine Bakanlığı Mali Suçlar Bölümü'nün yaptığı bir araştırmaya göre profesyonel kara para aklayıcıları; her 3 ayda bir bilgisayar yazılımlarını değiştirerek resmi makamların izlerini sürmesini engelliyorlar. Konunun uzmanları şimdilerde, siber-bankacılık çağında 'özel hayatın mahremiyeti' gibi temel bir hukuk ilkesini bozmadan, bilgisayarlı ve kartlı ödeme araçlarını kontrol etmenin yollarını araştırıyorlar.¹⁶ Kara para aklamanın diğer yöntemlerini dünyaca ünlü 'Wall Street Journal' gazetesi şöyle açıklıyor:

"Uyuşturucu kaçakçısı 20 bin dolarlık çeki, herhangi bir kurumda çek tahsildarı olarak çalışan arkadaşına verir. Bir çek tahsildarının elinde yüksek miktarda nakit bulundurması garip olmadığından ve günlük işlemler için sık sık bankaya gitmesi gerektiğinden, uyuşturucu tacirinin kara parası kolaylıkla sisteme dabil olabilir. Uyuşturucu kaçakçısı verdiği 20 bin dolar karşılığında 16 bin dolar alır. Kaçakçıya ödeme, çek tahsildarlarının sıklıkla kullandığı posta çeki formunda yapılır. 4 bin dolar ise çek tahsildarının cebine kalır! Bu aşamadan sonra uyuşturucu kaçakçısı, elindeki posta çeklerini bir kıyı bankasında daha önce açtığı hesaba aktarır. Bu sistem sayesinde 20 milyon dolar bile aklanabilir. Ancak birkaç çek tahsildarı kullanmak gereklidir."¹⁷

¹⁵ Günay, a.g.m., s. 135.

¹⁶ Cahit Uyanık, "32 Kısım Tekmili Birden Kara Paranın Macerası", **Ekonom**, Sayı:3, Ekonomi Muhabirleri Demeği, Aralık 1996.

¹⁷ Uyanık, a.g.m.

3.2. Kara Paranın Boyutu ve Ülkelerin Buna Yönelik Küresel Mücadelesi*

Dünya çapındaki kara paranın boyutunu olayın esası yasa dışı olduğu için kesin olarak tespit edebilmek oldukça güçtür. IMF'nin Uluslararası Mali İstatistikler Departmanı dünyadaki toplam kara para miktarını 700 milyar ile 1 trilyon dolar arası bir rakam olarak bildirmektedir. ABD gayri safi millî hasılasının 8 trilyon dolar civarında olduğu düşünüldüğünde bu miktar büyük bir rakamdır. Bu rakamda yıllık 80 ile 100 milyar dolar arası bir artış da söz konusudur. Sadece uyuşturucu ticaretinde yıllık yaklaşık 500 milyar dolarlık bir hacimden bahsedilmektedir. Hatta bazı Latin Amerika ülkelerinin dış borç ana para ve faiz ödemelerinin bu paralar sayesinde ödenebildiği belirtilmektedir.¹⁸

Dünya üzerindeki mevcut kara paranın belli bir büyüklüğü her yıl malî sisteme dahil olmak için aklama operasyonlarına konu olmaktadır. Yine IMF'nin tahminlerine göre, kara para aklama miktarı küresel gayri safi millî hasılanın yaklaşık %2'si ile %5'i oranındadır. G-7 ülkeleri (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, İngiltere ve ABD) ile Avrupa toplulukları komisyonu tarafından 1989 Temmuz'unda Paris'teki G-7 zirvesinde, kara para aklama ile mücadelede uluslararası işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla kurulmuş FATF (Financial Action Task Force on Money Laundering)'a göre¹⁹ dünya bankacılık sisteminde her yıl 300 milyar dolar aklanmaktadır. Türkçe karşılığı “kara paranın aklanmasının önlenmesine ilişkin mali çalışma grubu” olan FATF, kara para ile mücadele kapsamında yayınladığı raporlarla mevcut durumun önemine ve alınabilecek önlemlere dikkat çekmektedir.

1990 Şubat ayında FATF'ın²⁰ "hareket adımları" olarak nitelendirilebilecek olan ilk raporu 40 öneri ile birlikte açıklanmıştır.

* “Kara para aklamayla mücadele Kronolojisi” için bkz: <http://www.masak.gov.tr/tr/kronoloji.htm> 02/10/2005

¹⁸ Ahmet Fazıl Özsoylu, “Suç Ekonomisi ve Mafya”, **Forum Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 11, Kasım 1998, s. 13.

¹⁹ Michael F Zeldin, “Money Laundering: Legal Issue”s, **Current Legal Issues Affecting Central Banks**, Vol.2, IMF, 1994, s. 219.

²⁰ FATF, “Financial Action Task Force on Money Laundering”, **Fatf Report**, 1990.

FATF'nin önerileri; 1-Paranın Aklanmasını Önlemede Ulusal Hukuk Sisteminin Geliştirilmesi, 2-Mali Sistemin Rolünün Güçlendirilmesi, 3-Uluslararası İşbirliğinin Güçlendirilmesi ana başlıkları altında toplanmıştır.²¹ Başka bir deyişle, kara paranın aklanmasının önlenmesi için ceza hukuku, banka hukuku ve uluslararası işbirliği alanlarında 40 önemli nokta önerilmiştir.²²

FATF tarafından getirilen önerilerin genel çerçevesi şöyle özetlenebilir;

- Her ülkenin, daha fazla gecikmeden, Viyana Sözleşmesi'ni tümüyle uygulama yolunda harekete geçmesi ve bunun için gerekli yasal düzenlemeleri yapması,
- Bankaların veya mali kuruluşların gizlilik yasalarının, kara para aklanmasının önlenmesi amacıyla getirilen önerilerin uygulanmasını kısıtlamayacak ölçüde dikkate alınması,
- Etkin bir para aklanmasını önleme programı, para aklanmasının soruşturulması, yasal takibatı ve ortadan kaldırılması hususlarında mümkün olduğunca çok yönlü işbirliğinin yapılması ve karşılıklı hukuki desteğin verilmesi.

FATF, diğer uluslararası girişimlerden farklı olarak kara paranın aklanmasının önlenmesi konusundaki çalışmalarını gittikçe genişleyen - daha çok ülkeyi kapsamına alan - bir coğrafi alanda sürdürmektedir. Nitekim, FATF'ye üye olmayan ülkelerle de işbirliği yapılarak, bu ülkelerin FATF önerilerini uygulamaları amaçlanmıştır. FATF'ye üye 26 ülke (Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Hong Kong, İzlanda, İrlanda, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, Singapur, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Birleşik Krallık, ABD) kara paranın aklanmasını önlemeye yönelik

²¹ William C Gilmore, “*International Efforts to Combat Money Laundering*”, **Cambridge International Documents Series**, Volume 4, Cambridge, Grotius Publications Limited., 1992, s. 9.

²² Scott E Mortman, “*Putting Starch in European Efforts to Combat Money Laundering*”, **Fordham Law Review**, Vol. 60, No. 6, 1992, s.439.

FATF önerilerini uygulayıp uygulamadıkları yönünden FATF tarafından incelemeye alınmış ve inceleme neticesinde, ülkelerin kara paranın aklanmasını önlemeye yönelik tutumları hakkında rapor hazırlanmıştır.²³

Alınan tüm önlemlere rağmen Kolombiya, İtalya, Rusya, Tayland, ABD, Kanada, Almanya, Meksika, Nijerya, Singapur, Türkiye, Venezüella, Hong Kong, Hollanda, Panama, İsviçre ve İngiltere'de de hala ciddi biçimde kara para aklanmaya devam ediliyor. Bu durum FATF'ı yeni önlemler almaya itecek gibi görünüyor. FATF 1996 yılının ortasında yaptığı toplantıda meşhur '40 Tavsiye'nin içeriğini gözden geçirdi. Öncelikle 40 Tavsiyenin 28 üyenin hepsi için zorunlu hale getirilmesinin yanısıra, kapsamının genişletilmesi de tartışıldı. Banka dışı mali kurumların da kara parayla mücadele sürecine sokulması için çalışmalar başlatıldı. Özellikle kumarhane, döviz büfesi, sigorta şirketleri, borsa aracı kurumları, emlakçılar, otomobil finansman şirketleri gibi sermaye yoğun alanların nasıl denetleneceği konuşuldu.²⁴

Tablo 1'de de görüleceği üzere FATF, 1990 yılında Avrupa ve ABD'de kokain, eroin ve esrar satışlarının toplam tutarının yaklaşık 122 milyar dolar olduğunu ve bunun yaklaşık 85 milyar dolarının aklanmış olabileceğini tahmin etmiştir.²⁵ Bu rakama dünyanın diğer bölgeleri ile silah ticareti, kadın ve çocuk ticareti, sentetik uyuşturucu ticareti gibi kara para miktarları dahil değildir.

²³ Banu Saatçi, “Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Girişimler” **Bankacılar Dergisi** Sayı:19, Ankara, 1996.

²⁴ Cahit Uyanık, “32 Kısım Tekmili Birden Kara Paranın Macerası”, **Ekonom**, Sayı: 3, Ekonomi Muhabirleri Demeyi, Aralık 1996.

²⁵ Günay, a.g.m. 135.

Tablo 1: Avrupa’da ve ABD’de Uyuşturucu Ticareti Miktarı (1990 - Milyar \$)

UYUŞTURUCU MADDE	ABD	AVRUPA	TOPLAM
Kokain	6.1	28.8	34.9
Eroin	2.3	10	12.3
Hint Kenevirisi	7.5	67.2	74.7
TOPLAM	15.9	106	121.9

Kaynak: *Günay; 1999: 135.*

Kaynağı itibariyle kara para olarak adlandırılmasa bile, kanun ve denetim dışı elde edilen kayıt dışı kazançların varlığı da ayrı bir problemdir. Dünya kayıt dışı ekonomisi Amerikan ekonomisinin yaklaşık %90'ı kadar bir büyüklüğe ulaşmıştır. Bu büyüklük 1993 yılı rakamlarına göre 5.8 trilyon dolardır. Kayıt dışı ekonominin GSMH'ya oranı, 1999 yılı itibariyle, İsviçre için %7, ABD için %8, Japonya için %11, İngiltere için %13, Almanya için %16, Belçika için %22, İtalya için %27, Yunanistan için %29'a ulaşmış bulunmaktadır.²⁶

4. SONUÇ VE ÖNERİLER YERİNE

OECD Mali Eylem Görev Grubu tarafından kara parayla ilgili uygulanan 40 Tavsiye'nin özeti şöyle:²⁷

1- Her ülke daha fazla gecikmeden Viyana Konvansiyonu'nu tam olarak uygulamak için gerekli adımları atarak onaylanması için gayretlerini sürdürecektir.

²⁶ The Economist “*Shadow Economy, 1999*”, **The Economist**, (February 3rd-9th 2001), 2001

²⁷ Özden Alpdağ “32 Kısım Tekmili Birden Kara Paranın Macerası”, **Ekonom**, Sayı:3, Ekonomi Muhabirleri Demeyi, Aralık 1996, http://www.emd.org.tr/ekonom/eko3_dos.htm 13/09/2005

2- Mali Kurum Gizlilik Kanunları bu grubun tavsiyelerinin men edilmesini gerektiriyor şeklinde bir ifade içine girilmeyecek.

3- Etkin bir para aklama uygulama programı çok taraflı işbirliği ve müşterek hukuki yardımlaşmanın para aklama soruşturmaları ve kanuni uygulamaları konusunda artan bir şekilde gerçekleştirilmesini kapsayacak ve mümkün olan durumlarda para aklama vakaları konusundaki suçların ifadesi işlemlerini içerecek.

4- Her ülke kanun çıkartmak dahil uyuşturucu parası aklama suçlamasını yapabilecek şekilde tedbirler alacak.

5- Her ülke narkotik ile bağlantısı bulunan herhangi bir suçla uyuşturucu parasını aklama suçunun uzantısı olup olmadığını dikkate alacak.

6- Para aklama suçu en azından bilinen para aklama faaliyetlerine uygulanacak. Bunlara objektif fiili durumlardan elde edilen bilgi kavramına dayalı olarak belirlenenler de dahil olacak.

7- Mümkün olan durumlarda sadece çalışanlar değil, şirketlerin kendileri de kriminal yükümlülük altında tutulacaklar.

8- Yetkili makamlar aklanan mülkün herhangi bir para aklama suçundan kullanılması niyet edilen araç veya bunlara karşılık gelen değerdeki mülkün müsadere edilmesi konusunda hak sahibi olacaklar. Müsadere ve cezai yaptırımlara ek olarak ülkelerin parasal ve medeni kanundaki hususlara ilişkin cezalandırılmaları da dikkate alınacak.

9- Bu kapsamda 9-29 arasındaki maddeler sadece bankalara değil, banka olmayan mali kurumlara da uygulanacak.

10- İlgili makamlar uygulamaların elverdiği ölçüde en geniş şekli ile bu tavsiyelerin gerçekleştirilmesini sağlamak üzere gerekli adımları atacak.

11- Bunlara ek olarak ortak asgari banka dışı mali kurumlar ve bu tavsiyelere konu teşkil eden nakti işleme tabi tutan diğer meslek adamları belirlenecek.

12- Mali kurumlar hayali olduğu bariz olan isimler altında herhangi bir anonim hesap veya hesaplar tutmayacak.

13- Mali kurumlar adına hesap açılan veya adına işlem yapılan kişinin, bunlardan özellikle yurtiçinde yerleşik olanlarının müşterileri veya müvekkilliği adına hareket etmedikleri konusunda bir şüphenin doğması halinde kişinin gerçek kimliğine ilişkin bilgi elde etmek için makul olan tedbirleri alacak.

14- Mali kurumlar en az 5 yıl süre ile işlemlere ait gerekli bütün kayıtları hem yurtiçi hem de uluslararası tabana dayalı olarak tutmak suretiyle, yetkili makamlardan gelen bilgi taleplerine düzenli bir şekilde karşılık verecek imkanı idame ettirecekler.

Mali kurumlar hesabın kapanışından sonra en az 5 yıl süre ile müşteri kimliği, hesap dosyaları ve ticari yazışma kayıtlarını tutacaklar.

15- Mali kurumlar karmaşık, büyük ve bariz bir ekonomik veya kanuni amacı bulunmayan olağandışı işlem seyri gösteren işlere özel dikkat gösterecekler. Bu tür işlemlerin geçmişi ve amacı incelenecek. Bulgular yazılı olarak tespit edilerek, hazır hale getirilecek.

16- Mali kurumlar fonların kriminal faaliyetten kaynaklandığına ilişkin bir şüphe içine girdikleri takdirde, şüphelerini yetkili makamlara dakik bir şekilde rapor etmeye mecbur olacaklar.

17- Mali kurumlar, bunların müdür ve çalışanları müşterilerine ilişkin bilgileri yetkili makamlara rapor ettiklerinde müşterilerini ikaz etmeyecekler.

18- Mecburi raporlama sisteminin olması veya uygun olan durumlarda gönüllü raporlama sisteminin bulunması halinde şüphelerini rapor eden mali kurumun yetkili makamlardan gelen talimatlara uygun hareket etmesi gerekecek.

19- Mali kurumlardan birbirinin müşteri faaliyetlerine ilişkin şüphe içine girilmesi ve bunun rapor edilmesi için herhangi yükümlülüğünün bulunmaması halinde yetkili makama herhangi bir raporlama yapılmamış ise müşterisine yardımı kabul etmeyecek.

20- Mali kurumlar para aklama uygulamalarına karşı program geliştirecekler.

21- Mali kurumlar şirketler ve mali kurumlar dahil tavsiyeleri uygulamayan veya yeterli uygulama içine girmeyen ülkelerdeki iş ilişkilerine ve kişilerle yapılan işlemlere özel dikkat gösterecekler. Bariz ekonomik amacı olmayan işlem ve bulgular raporlanarak hazır bulundurulacak.

22- Mali kurumlar, belirtilen ilkelerin özellikle bu ilkeleri uygulamayan yurtdışındaki şube ve çoğunluğuna sahip oldukları şubelerde uygulanmasını sağlayacaklar. Mevzuat müsait değilse ana kurumun bulunduğu ülkedeki yetkili makamlar bu durum bildirilecek.

23- Nakitin sınırda belirlenmesi veya izlenmesine ilişkin tedbirlerin uygulanabilirliği incelenecek. Bilginin uygun bir şekilde ve sermaye hareket serbestisine engel teşkil etmeden kullanılması güven altında tutulacak.

24- Ülkeler diğer mali kurum ve aracı kuruluşlarda belirli miktarın üstünde yapılan bütün para işlemlerini rapor etmelerinin gerekli olduğu bir durum kuracaklar.

25- Ülkeler daha fazla çek kullanılması, maaş çeklerinin kişi adına açılmış mevduat hesaplarına ödenmesi ve tahvillerin muhasebe defterlerine kayıt ettirilmesi gibi nakit havale işlemlerinin yerini alacak bir araç kullanılması suretiyle genel olarak modern güvenli para yönetim tekniklerinin kullanılmasını daha da teşvik edecekler.

26- Banka veya diğer mali kurumlar aracı kurumlar veya diğer yetkili makamları nezaret altında tutan yetkili makamlar nezaret altında tutulan kurumların para aklamaya karşı koruyucu görev yapacak yeterli programlarının bulunmasını sağlayacaklar.

27- Bu tavsiyelerin tamamının her ülke tarafından tanımlandığı üzere nakit ile işlem yapılan diğer mesleklerde de etkin bir şekilde uygulanmasına sağlayacak tarzda yetkili makamların hangileri olacağı belirlenmiş olacak.

28- Yetkili makamlar müşterilerinin hareketlerindeki şüpheli seyirlerin belirlenmesinde mali kurumlara yardımcı olacak onlara rehberlik sağlayıcı bilgilerin neler olacağını tespit edecekler.

29- Mali kurumları düzenleyen veya onlara nezaret eden yetkili makamlar suçlular veya onların birlikte çalıştıkları kişilerin mali kurumları

kontrol etmeleri veya bunlara önemli bir şekilde iştirak edecek satın almalar yapmalarına karşı gerekli hukuki veya düzenleyici tedbirleri alacaklar.

30- Milli İdareler, Merkez Bankası bilgisi ile birleştirildiğinde nakit akışları veya yurtdışından muhtelif kaynaklardan tekrar yurtiçine olan akışlar konusunda tahmin yapabilmek için en azından toplam miktarlar şeklinde hangi cinsinden olursa olsun uluslararası nakit akışlarını kayıt edecekler. Uluslararası incelemeleri kolaylaştırmak için bu tür bilgiler IMF ve MIS'e sunulacak.

31- Uluslararası yetkili makamlara muhtemelen İnterpol ve Gümrük İşbirliği Konseyi'ne yetkili makamlar için para aklama ve para aklama teknikleri konusundaki son gelişmeler konusunda bilgi toplamak ve bilgi dağıtmak konusunda sorumluluk verilecek.

32- Her ülke yetkili makamlar arasındaki uygulamalara konu teşkil eden şüpheli işlemleri şahıs ve şirketlere dair anında veya talep üzerine uluslararası bilgi alışverişi sağlanmasını daha iyi hale getirmek üzere gayret gösterecek.

33- Ülkeler iki taraflı veya çok taraflı olarak milli tanımlardaki farklı bilgi standartlarının birbirlerine yardım sağlamaları konusundaki yetenek ve isteğini etkilemesini temin etmeye gayret gösterecek.

34- Uluslararası işbirliği mümkün olduğu kadar en geniş müşterek yardımı sağlamak amacıyla tedbirler konusunda ikili veya çok taraflı anlaşma ve düzenlemeler şebekesi ile desteklenecek.

35- Ülkeler Avrupa Konseyi, suçlardan elde edilenlerin müsadereesi taslak sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmeleri teşvik edecekler.

36- İlgili ülkelerin yetkili makamları arasında işbirliği içine girmek suretiyle yapılan araştırmalar teşvik edilecek.

37- Mali kurumlar ve diğer şahıslar tarafından kayıtların tutulması, şahıs ve işyerlerinin aranması, ele geçirme ve para aklama konusundaki soruşturma ve davalarda kullanılmak üzere delil elde edilmesi ve yabancı ülkelerdeki yetkili mahkemelerde görülen davalarla ilgili olanlar dahil mecburi

tedbirlerin alınması bakımından suç teşkil eden konularda müşterek yardımlaşma içine girilmesinde kullanılacak prosedürler geliştirilmelidir.

38- Yabancı ülkelerin para aklamaya veya para aklamaya esas suçlara dayalı bir şekilde edilmiş olanların teşhisi dondurulması yakalanması veya bu tür gelirlere tekabül eden diğer mülk değerlerinin müsadere talebine karşı zamanında tedbir alabilecek bir makam olacak.

39- Yetkili mahkemelerin birbirine ters düşmelerinden kaçınmak için adalete en uygun bir şekilde birden fazla ülkede davası görülmesi gerekli durumlarda sanıkların mahkemelerde davalarının en iyi şekilde görüşülmesini sağlayacak mekanizmaların belirlenmesi ve uygulanması hususu dikkate alınacak.

40- Ülkelerin mümkün olan durumlarda para aklama suçu veya bununla ilgili suçlar istinat edilen mücrimi iade etmek konusunda yönetmelikleri olacak.

KAYNAKÇA

- AKDIŞ, Muhammet, **Para Politikalarının Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkinliği ve Türkiye**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, No:2. Afyon, 1996.
- ALPDAĞ Özden, “32 Kısım Tekmili Birden Kara Paranın Macerası”, **Ekonom**, Sayı:3, Ekonomi Muhabirleri Derneği, Aralık 1996.
- UYANIK, Cahit, “32 Kısım Tekmili Birden Kara Paranın Macerası”, **Ekonom**, Sayı:3, Ekonomi Muhabirleri Derneği, Aralık 1996.
- GİDDENS, A., **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, Çev. O. Akınhay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
- FATF, “Financial Action Task Force on Money Laundering”, **Fatf Report**, 1990.
- ÖZSOYLU, Ahmet Fazıl, “*Suç Ekonomisi ve Mafya*”, **Forum Dergisi**, Yıl:5, Sayı:11, Kasım 1998, s.12-17.
- GILMORE, C William, “*International Efforts to Combat Money Launderin*”g, **Cambridge International Documents Series**, Volume 4, Cambridge, Grotius Publications Limited., 1992, s.9.
- GÜMÜŞKAYA, Hayrettin, “*Kara Para Kavramı ve Kayıt Dışı Ekonomi İlişkisi*”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı:115, Ankara, Nisan 1998.
- GÜNAY, Ayşe, “Küreselleşme Sürecinde Malî Suçlar ve Malî Suçları Önlemeye Yönelik Olarak Yapılan Çalışmalar”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı:130, Ankara, Temmuz 1999, s.122-162.
- HIRST, P.,– THOMPSON, G., **Globalleşme Sorgulanıyor**, Çev: Çağla Eldem, Elif Yücel, İstanbul, Dost Yayınları, 1998.
- KEYMAN, Fuat, “Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri”, **Düşünen Siyaset**, Yıl:1, Sayı:2, ESF Yayıncılık, Ankara, Mart 1999, s.71-90.

- MANİSALI, Erol, **Yirmi Birinci Yüzyılda Küresel Kıskaç: Küreselleşme, Ulus-Devlet ve Türkiye**, Derin Yayınevi, İstanbul, 2001.
- MARCUSE, Peter, “*Küreselleşmenin Dili*”, Çev: Ali Tartanoğlu, **Mülkiye Dergisi**, Cilt:XXV, Sayı:229, Temmuz-Ağustos, Ankara, 2000.
- MİTTELMAN, James H., “The Dynamics of Globalization”, **Globalization:Critical Reflections**, Ed:James H. Mittelman, London, Lynne Rienner Publishers, , 1997, s. 1-19.
- MORTMAN, Scott E., (1992). “*Putting Starch in European Efforts to Combat Money Laundering*”, **Fordham Law Review**, Vol. 60, No. 6 s.429-465.
- NAYLOR, H.T., **Hot Money**, Black Rose Books, Kanada, 1994.
- ODABAŞI, Harun, “*Para Sibirbazları*”, **Aksiyon**, Sayı:33, İstanbul, (10-16 Nisan), 1999, s.32-38.
- ÖLMEZOĞULLARI, Nalan, **Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1999.
- PİLBEAM, Keith, **International Finance**, Second Edition, Macmillan Perss Ltd., , London, 1998.
- SAATÇI, Banu, “*Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Girişimler*” **Bankacılar Dergisi**, Sayı:19, Ankara, 1996.
- THE ECONOMIST, “*Shadow Economy, 1999*”, **The Economist**, (February 3rd-9th 2001).
- YÜKSEL, Mehmet, **Küreselleşme, Ulusal Hukuk ve Türkiye**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001.
- ZELDİN, F Michael, “*Money Laundering:Legal Issues*”, **Current Legal Issues Affecting Central Banks**, Vol.2, IMF, 1994, s. 209-221.